

ՕՐՈՐՈՑԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐԻ ՄԻ ՔԱՆԻ ՈՃԱԿԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՇԻՐԱԿԻ ԱՐԴԻ
ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՁ

Հասմիկ Հ. Հարությունյան

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն,
Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի մասնաճյուղ, Գյումրի, ՀՀ

Հասմիկ Հ. Մատիկյան

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն,
Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան, Գյումրի, ՀՀ

Անվտոմում

Նախաբան. Հոդվածը նվիրված է հայ ժողովրդական օրորոցային երգերի արդի դրսևորումներին, դրանց ժանրային, հորինվածքային, կառուցվածքային և արտահայտչական յուրահատկություններին: Ուսումնասիրությունը հիմնականում տարվել է Շիրակի ժողովրդական երգերի արդի դրսևորումներում կենսաձևերի և ստեղծագործական մեխանիզմների բացահայտման և արժևորման տեսանկյունից: Մեթոդներ և նյութեր. Պատմաքննական, բանագիտատեքստաբանական և երաժշտատեսական մեթոդներով քննության են առնվել Շիրակի տարածաշրջանում նախկինում գրառված և մերօրյա օրորոցային երգերի բացառիկ նմուշներ: Վերլուծություն. Հոդվածում դիտարկվել են օրորոցային երգերի շուրջ հինգ տասնյակ տարածամանակյա գրառված նմուշներ, որոնց մեծ մասը քննության է առնվում առաջին անգամ: Արդյունքներ. Շիրակում գրառված ժողովրդական օրորոցային երգերի արդի նմուշների հորինվածքային բնորոշիչների ու առանձնահատկությունների ուսումնասիրության հիման վրա բացահայտվել ու արժեքավորվել են ժողովրդական ստեղծագործության արդի հորինվածքային մեխանիզմները: Կատարված աշխատանքի արդյունքում հավաքված և մշակված նյութը հետագայում ընդգրկվելու է համեմատական էթնոերաժշտագիտության ու բանագիտության շրջանակներում: Հեղինակների ներդրումը. Հետազոտությունն իրականացվել է երկու

հեղինակների անմիջական մասնակցությամբ: Առաջին հեղինակի ներդրումը հավաքված նյութերի նոտային վերծանություններն ու էթնոերաժշտագիտական քննությունն է, իսկ երկրորդ հեղինակինը՝ բանագիտական նյութի և տեսական մասի շարադրանքը:

Բանալի բառեր՝ *հայ բանահյուսություն, օրորոցային երգ, ժանրային բնորոշիչներ, ոճ, ավանդույթ, արդի գրառումներ, Շիրակ, երգաստեղծման մեխանիզմներ:*

Ինչպես հղել՝ Հարությունյան Հ., Մատիկյան Հ. *Օրորոցային երգերի մի քանի ոճական առանձնահատկությունները Շիրակի արդի բանահյուսության մեջ* // ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ»: Գյումրի, 2024: Հ. 1(27): 160-176 էջեր:

DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-160

SEVERAL STYLISTIC CHARACTERISTICS OF LULLABIES FROM MODERN FOLKLORE OF SHIRAK

Hasmik H. Harutyunyan

Shirak Center for Armenological Studies NAS,
Gyumri Branch of Yerevan Komitas State Conservatory, Gyumri, RA

Hasmik H. Matikyan

Shirak Center for Armenological Studies NAS, Gyumri, RA
State University of Shirak after M. Nalbandyan

Abstract

Introduction: The article is dedicated to the contemporary renditions of Armenian folk lullabies, their genre, compositional (fictional), structural and expressive peculiarities. The primary goal of the study was to recognize and evaluate the lifestyles and creative processes represented in the contemporary adaptations of folk songs of Shirak. **Methods and materials:** Outstanding samples of lullabies recorded in the Shirak region in the past and present were examined using historical, philological, textual, and musicological methods. **Analysis:** Approximately fifty lullabies recorded in different periods were studied in the article, most of which were examined for the first time.

Results: The contemporary fictional mechanisms of folk creativity have been discovered and valued by analyzing the fictional attributes and characteristics of contemporary samples of folk lullabies written in Shirak. The comparative ethnomusicology and research framework will include the data collected and examined during the project. **Contribution of the authors:** The study was conducted with the direct participation of the two contributors. The contributions of the first author include note transcriptions and an ethnomusicological analysis of the materials. The second author has conducted the study of the theoretical part by analyzing the folklore material.

Key words: *Armenian folklore, lullabies, genre peculiarities, style, tradition, contemporary samples, Shirak, songwriting mechanisms.*

Citation: Matikyan H., Harutyunyan H. *Several Stylistic Characteristics of Lullabies from Modern Folklore of Shirak* // "Scientific works" of the Shirak Center for Armenological Studies NAS RA. Gyumri, 2024. V. 1(27). 160-176 pp. DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-160

НЕКОТОРЫЕ СТИЛЕВЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОЛЫБЕЛЬНЫХ ПЕСЕН В СОВРЕМЕННОМ ФОЛЬКЛОРЕ ШИРАКА

Ասմիկ Ա. Արությունյան

Շիրակский центр арменоведческих исследований НАН,
Гюмрийский филиал Ереванской государственной консерватории им. Комитаса, Гюмри, РА

Ասմիկ Գ. Մատիկյան

Շիրակский центр арменоведческих исследований НАН,
Շիրակский государственный университет им. М. Налбандяна Гюмри, РА

Аннотация

Введение: Статья посвящена современным проявлениям армянских народных колыбельных песен, их жанровым, композиционным, структурным и выразительным особенностям. Исследование в основном проводилось с точки зрения выявления и оценки форм проявления и творческих механизмов в современных проявлениях народных песен Ширака. **Методы и материал:** Историко-филологическими, текстологическими и музыковедческими методами исследованы исключительные образцы колыбельных песен, записанных в прошлом и настоящем в Ширакской области. **Анализ:** В статье было рассмотрено около пяти десятков записанных образцов колыбельных песен, большинство из которых исследовались впервые. **Результаты:** На основе изучения художественных характеристик и особенностей современных образцов народных колыбельных песен, записанных в Шираке, выявлены и оценены современные художественные механизмы народного творчества. Собранный и обработанный в результате работы материал будет включен в рамки сравнительной этномузыкологии и фольклористики. **Вклад авторов:** Вклад первого автора – нотные транскрипции и этномузыковедческая экспертиза собранных материалов, вклад второго автора – изложение научного материала и теоретической части.

Ключевые слова: Армянский фольклор, колыбельная песня, жанровые характеристики, стиль, традиция, современные записи, Ширак, механизмы песенного творчества.

Как цитировать: Матикян А., Арутюнян А. *Некоторые стилевые особенности колыбельных песен в современном фольклоре Ширака.* // “Научные труды” ШЦАИ НАН РА. Гюмри, 2024: Т. 1(27). 160-176 сс. DOI: 10.52971/18294316-2024.27.1-160

ՆԱԽԱԲԱՆ. Երաժշտական բանահյուսությունը՝ որպես ազգային գեղարվեստական մտածողության ուրույն տեսակ, կյանքի է կոչվում կատարողական մեկնակերպերի միջոցով, և այստեղ է, որ կատարողը երգի պասիվ հնչեցնողից դառնում է ստեղծագործական գործընթացի մասնակից ու, մի տեսակ, համահեղինակ, ընդ որում, որքան հաջողված է երգի մեկնաբանությունը, այնքան մեծանում է նրա՝ իբրև համահեղինակի դերը:

Ժողովրդական կատարողական մեկնակերպերի ուսումնասիրման մեջ էական նշանակություն ունի նույն ստեղծագործության տարբեր կատարումների, ինչպես նաև միևնույն կատարողի տարբեր ժամանակներում արված միայն բազմաբանակ ձայնագրությունների համեմատական դիտարկումը: Ավելացնենք, որ այս հարցում միշտ չէ, որ գեղարվեստականորեն բարձրարժեք կատարումը որոշակի չափանիշի դեր ունի:

Ընդհակառակը, առանձին դեպքերում ոչ այնքան փայլուն համարվող մեկնաբանություն գիտական ուսումնասիրության տեսակետից կարող է ավելի մեծ հետաքրքրու-

թյուն ներկայացնել: Իբրև չափանիշ անհրաժեշտ է ընդունել երաժշտական համեմատական վերլուծության և սոցիոլոգիական տեղեկությունների ու տվյալների համադրման մեթոդը, ինչը հնարավորություն կընձեռի պարզաբանել ֆոլկլորագիտության մեջ առաջնահերթ համարվող մի շարք հարցեր, ինչպես օրինակ՝ ազգագրական տարբեր գոտիներին, առանձին բնակավայրերին, անգամ քաղաքներին կամ գյուղերին բնորոշ լեզվական և երաժշտական բարբառային առանձնահատկությունների տարբերությունները, յուրաքանչյուր տարածաշրջանում կենցաղավարող երգային ժանրերի շրջանակը, նույն ժամանակաշրջանում ձայնագրված երգերի մեկնաբանության նմանություններն ու տարբերությունները, մեկնակերպերի գունապնակի՝ երաժշտաարտահայտչամիջոցների ընտրությունը, ժամանակի թելադրած ներքին և արտաքին ազդեցությունները, կատարողական կերպերի նմանակումները և այլն:

Շիրակի երաժշտական ժառանգությունն իր բացառիկ կարևոր տեղն ու դերն ունի հայ ազգային երաժշտական արվեստի զարգացման մեջ: Ժողովրդական հարուստ բանահյուսությունը, որ ներծծված էր Արևմտյան Հայաստանի երաժշտական բարբառներից ծնված ժանրային ոճական առանձնահատկություններով, ինքնատիպ հանգրվան գտավ Շիրակի տարբեր համայնքներում և շարունակեց կրել հայ ազգային ինքնության վառ տարրեր: [15]

Ժողովրդական երգի կենսատու միջավայրի փոփոխման և մշակութային բարդ հիմնախնդիրների համատեքստում անդրադարձել ենք **օրորի** ժանրի արդի գրառումներին՝ կարևորելով այս ժանրի կենսունակության, կարևորագույն բնորոշիչների պահպանման կամ փոխակերպման առանձնահատկությունները: [16]

Հիմնվել ենք 2015-2021թթ. ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի երաժշտագիտական խմբի կողմից իրականացրած ազգագրական, բանահյուսական արշավախմբերի նյութերի վերլուծության վրա: Այս երգերի մի մեծ խումբը պետք է դիտարկել որպես նախորդ սերունդներից հաջորդին փոխանցված ժառանգություն: Հետևաբար, որպես ինքնատիպ ժառանգություն, դրանք մեծ մասամբ ապրում ու գոյատևում են որպես հիշողություն: Սրանով է պայմանավորվում երգերի ժանրային համակարգի փոխակերպված պատկերը. պահպանվել են ընտրովի, նախասիրված ժանրերը:

Գրառված, ձայնագրված ժողովրդական երգը կարող է գոյատևել բավական երկար ժամանակ: Սակայն ավանդույթը՝ երգաստեղծության ստեղծարար մեխանիզմը, որը հիմնված է դարավոր գենետիկ հիշողության և փորձի վրա, կարող է գոյատևել միայն նոր երգերի ստեղծման և կատարման պայմանների առկայության դեպքում: Շիրակի արդի բանահյուսության մեջ այսօր կան երգաստեղծության կենդանի ավանդույթով ստեղծված երգերի նոր նմուշներ: Դրանք, անշուշտ, անհատ երգասացների տաղանդի արգասիքն են: Կարևոր է այն, որ այդ երգերը, ստեղծվելով համայնքային միջավայրի մեջ, կարևորվում են որպես ավանդական նմուշներ:

Օրորոցային երգերի բնորոշիչների քննություն

Օրորոցային երգը հայ ժողովրդական բանահյուսական երգային ժառանգության հնագույն և միևնույն ժամանակ ամենակենսունակ ժանրերից մեկն է՝ բազմազան ու հարուստ թե՛ բանաստեղծական և թե՛ երաժշտական բովանդակությամբ: Հայաստա-

նի ազգագրական տարբեր շրջաններում ձայնագրված *նանիկ, լուրիկ, հայրուր, դար-դար, օրոր, այեր, լայլայ, նեննի* և այլնայլ անվանումներով հանդիպող երգերը այդ ժանրի տարածվածության և կենսունակության վկայություններն են:

Կարելի է պնդել, որ հայոց հինավուրց պատմության ընթացքում միշտ հնչել է օրորոցային երգը՝ որպես հայ կնոջ հուզական աշխարհի և զգացմունքայնության կարևորագույն արտահայտիչ: Հայ ֆոլկլորագիտության մեջ և հատկապես քնարական բանահյուսության ժանրային համակարգում հետաքրքրությունն այս ժանրի նկատմամբ չի նվազում: Պատճառը թե՛ ժանրային բնորոշիչների բազմազանությունն է, թե՛ արտահայտչամիջոցների առատությունը: [17]

Հայ բանագետները, երաժշտագետ-ֆոլկլորագետներն իրենց աշխատություններում տարբեր առիթներով հաճախ են անդրադարձել օրորոցայիններին, հատկանշել բանաստեղծական մտքի խորությունն ու երաժշտական ձևակառուցողական ինքնատիպությունը, բնութագրել դրանք որպես ներագոյի և առինքնող ստեղծագործություններ, կարևորել այդ երգերի համակողմանի ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը: [4, էջ 165]

Օրորոցային երգը հայ ժողովրդական քնարական բանահյուսության բացառիկ ժանրերից է: Ս. Հարությունյանը, «Բանագիտական ակնարկներ» մենագրության մեջ անդրադառնալով քնարական սեռի ստեղծագործություններին, ընդգծում է. «Քնարական բանահյուսության յուրաքանչյուր ավանդական երկի տարբերակ դառնում է արտահայտիչը այն կատարող որոշակի անհատի կամ նրա միջավայրի տվյալ պահի հոգեվիճակի, տրամադրությունների, հույզերի և ապրումների: Այստեղից էլ այն հարատևող բանաստեղծական կենդանի զգացողությունն ու ընկալումը, որ միշտ ուղեկցում է ավանդական քնարական երկին նրա յուրաքանչյուր կատարման ժամանակ»: [12, էջ 103]

Անշուշտ, օրորոցային երգը դիտարկելի է կնոջ աշխատանքային գործառնությունների համալիրի մեջ: Օրինակ՝ «Կոմիտասն օրորներն արժեքավորում էր որպես կանանց հեղինակություն՝ նրանց հետ կապելով ազգային ժողովրդական երաժշտության պահպանման և փոխանցման խնդիրը: Սակայն տղամարդկանց կատարումներից ձայնագրված նանիկները նույնպես հետաքրքիր օրինակներ են և դիտարկման համար արժեքավոր նյութ: Մի դեպքում դա հիշողությամբ արձանագրված հնավանդ երգի վերարտադրություն է, մեկ այլ պարագայում՝ սեփական երաժշտամտածողության մեջ օրորի ժանրում հորինվածքային ձև: Օրորը հայ ժողովրդական երգարվեստի՝ ազգային առումով ամենաբնութագրական և ամբողջականության տեսակետից ամենաբարդ ստեղծագործություններից է: Այստեղ առավել, քան որևէ այլ երգատեսակում, ակնառու են ժանրի ներսում տեղի ունեցող փոփոխություններ, աստիճանական զարգացման գծեր, ժանրային ներթափանցումներ»: [3, էջ 165]

Իր թեմատիկ բազմազանության և դրանից բխող արտահայտչական միջոցների շնորհիվ օրորոցային երգը դիտվել է նաև ինքնատիպ ժանր, որը դուրս է սուսկ աշխատանքային գործառնությունից: Մ. Բրուտյանը այսպես է բնութագրում այս երևույթը. «Երեխային օրորելիս տնային բազմազան հոգսերից ազատ կինը ընկնում է հիշողությունների գիրկն ու երգով արտահայտում իրեն հուզող զգացմունքները, կամ՝ երգի միջոցով նա կրած տառապանքների ու տանջանքների, կորցրած հարազատների համար ատե-

լության և վրեժխնդրության հրդեհ է բորբոքում, փոխանցում սերունդներին ողբերգական անցյալը, արթնացնում փոքրիկի սրտում հերոսական ոգի, ազգային արժանապատվության զգացում: Չէ՞ որ օրորները մանկական երաժշտական առաջին տպավորություններն են»: [7, էջ 341]

Նկատի առնելով հայ էթնոերաժշտագիտության մեջ օրորոցային երգը որպես ինքնուրույն ժանր դիտելու երևույթը՝ մենք ևս շիրակյան օրորները քննության ենք առել այս տեսանկյունից: Իբրև հիմնարար գիտական կողմնորոշիչ՝ դիտարկել ենք երաժշտագետ ֆոլկլորագետ Հասմիկ Ափիհյանի շիրակյան օրորոցային երգերին նվիրված հոդվածներն ու անտիպ աշխատությունները: Անդրադարձել ենք նաև երաժշտագետ Անի Հակոբյանի աշխատությանը [10], որտեղ «առաջին անգամ կատարվել է ժանրի երաժշտագիտական բնութագրումն ու դրանում ենթատեսակների գոյության փաստի երաժշտագիտական հիմնավորումը, ձայնակարգային, կառուցվածքային, թեմատիկ յուրահատկությունների, ինչպես և համազգային ու տեղային ինքնատիպ դրսևորումների դուրսբերումը»: [10, էջ 6]

Այսպիսով, օրորոցային երգերը իրենց տիպաբանական հատկանիշներով երկու տեսակի են. **քնեցնելու համար հորինված երգեր** և ժանրային այլ բնորոշիչներ կրող երգեր կամ **պարզապես օրորոցի երգեր**, որոնք դուրս են երգի բուն բովանդակությունից կամ ունեն որոշակի աղերսներ նրանց հետ: Ինչպես ժամանակին դասակարգել է Մ. Աղայանը՝ առաջին խմբում օրորներն ու նանիկներն են, իսկ երկրորդ խմբում՝ օրորոցի երգերը: [1]

Ինչպես նշել է Հ. Ափիհյանը. «Օրորները տիպաբանական կառուցվածքով բաժանվում են երկու մեծ խմբի՝ մի քանի ենթատիպերով: Յուրաքանչյուր ենթատիպի մեջ խմբավորված երգերը բնորոշվում են երաժշտաբանաստեղծական մտածողության և ոճական հատկանիշների ընդհանրությամբ՝ գեղջկական, քաղաքային, աշուղական, երբեմն նաև տարբեր համադրմամբ»: [3, էջ 166]

Հետևելով երաժշտագետ Մ. Աղայանի դասակարգմանը, Հ. Ափիհյանը ևս օրորոցային երգերը տարրորոշում է երկու բնորոշիչով. **նանիկ** կամ **օրոր**, որը իր բուն նշանակությամբ երեխային օրորելով թմբեցնելու և քնեցնելու համար է կատարվել, և մյուս խմբի երգերը, որոնք կոչվել են օրորոցի երգեր. սրանք առնչվում են ժողովրդական և աշուղական երգերի տարբեր ժանրերի բնորոշիչներին՝ թեև ունեն օրորոցային երգերին հատուկ կրկնակներ: Երաժշտագետը իրավացիորեն նկատում է, որ այս երգերը իրենց բնորոշիչներով մոտ են այլ ժանրերի՝ պարերգերին, լացերին, պատմական, հայրենասիրական, ինչպես նաև աշուղական երգերին: [3, էջ 169]

Շիրակի օրորոցային երգերը էթնոերաժշտագիտական և բանագիտական ուսումնասիրություններում

Շիրակի օրորները հատկորոշվում են հանկարծաստեղծությամբ. երբեմն մայր օրորասացը օրորերգի դաշտում է գովերգում երեխային. գովքը դառնում է օրորի ստեղծման նախապայման: Օրորների գրառման ժամանակ օրորասացները ոչ միայն երգում էին օրոր, այլ նաև հանգամանալիորեն նշում էին երգի պահպանման կարևորությունը: [18]

Ինչպես վերևում նշեցինք, հայ բանագետները կարևորել են օրոքոցային երգերին անդրադարձը՝ բանաստեղծական յուրօրինակ մտքի և երաժշտական արտահայտչաձևերի բազմազանության առումներով: Գալով այս ժանրի տեղային կամ բարբառային հատկանիշներին, պետք է նշել, որ առայժմ բացակայում է համապարփակ ուսումնասիրություն, սակայն կան հաջողված փորձեր: Նշենք Ա.Փահլևանյանի (Թալինի տարածաշրջանին, Մուշ-Սասուն ազգագրական գոտուն նվիրված [19]), Զ.Թագակյանի (Ջավախքի տարածաշրջանին նվիրված [8]) աշխատությունները: Առավել ընդգրկունը երաժշտագետ Անի Հակոբյանի աշխատությունն է [10], որտեղ երաժշտագետն ընտրել է «չորս ազգագրական գոտի, որոնցից երկուսի ընտրությունը, այն է՝ Վայոց ձոր և Ջավախք, կապված է նոր շրջանում ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտաշխատողների կողմից արված տասնյակ ձայնագրությունների քանակից, իսկ երկուսի դեպքում ընտրել ենք պատմական Հայաստանի ամենաերգեցիկ երկու տարածաշրջանները՝ Վան-Վասպուրական և Տարոն: Այս չորս ազգագրական գոտիների օրոքներում բարբառային դրսևորումների դուրսբերումը թույլ կտա ստանալ որոշակի պատկեր՝ դուրս բերել ժանրի համար ընդհանրականը, տիպականը և մյուս կողմից՝ «տեսնել» տվյալ ազգագրական գոտու «կնիքը» ժանրի վրա»: [10, էջ 82]

Շիրակի երաժշտական բանահյուսության նվիրյալ հետազոտողներից մեկը՝ Էթնոերաժշտագետ Հասմիկ Ափինյանը շատ դիպուկ նկատել է. «Շիրակի երաժշտական բանահյուսությունը հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության ամենահարուստ ամբարներից է, որտեղ զարմանալի անադարտությամբ պահպանված ավանդական շատ երգատեսակներ, գործիքային նվագներ ու երաժշտաբանաստեղծական հորինվածքներ դարերի հնության խոր կնիքն ունեն: Դրանցից շատերն այսօր էլ կենցաղավարման լայն շրջանակներ են պահպանում և իրենց կենսունակությամբ ժողովրդական գեղարվեստական մտածողության արգասիք են: Անշուշտ, բանավոր փոխանցվող երաժշտական շատ արժեքների ակունքները պատմական Հայաստանի խորքում են՝ Մշո, Ալաշկերտի, Կարինի գավառներում և երգաշատ այլ վայրերում: Սակայն պատմական հայտնի իրադարձությունների բերումով բնօրրանից բռնահանված և Շիրակում վերաբնակեցված ժողովուրդը, շփվելով տեղաբնակների հետ, ժամանակի ընթացքում իր խոսքային ու երաժշտական լեզուն հարստացնում է տեղի հնչերանգներով, որի հետևանքով առաջ են գալիս երգամտածողության նոր շերտավորումներ»: [5, էջ 235]

Օրորը հայ երաժշտական բանահյուսության մեջ ունեցել է և ունի կայուն գործառույթ: Շիրակում այն կոչվում է **նանիկ**: Այս օրորները երաժշտական լեզվի առանձնահատկություններով ու ոճական հատկանիշներով խիստ բազմազան և թեմատիկ առումով բազմաբնույթ ստեղծագործություններ են: Ժանրային տարբերակումը և բարդ համադրությունները ժողովրդական գեղարվեստական մտածողության արգասիք են: Չնայած այս երգերը ձայնագրված են նույն տարածաշրջանում, և առանձին ենթախմբերում միավորված երգերին հատուկ են ընդհանուր հատկանիշներ, այնուամենայնիվ դրանք աչքի են ընկնում երաժշտական, բարբառային և ոճական խայտաբղետությամբ:

XX դարասկզբին գրառված օրոքոցայինների մեջ առանձնանում է Ս. Մելիքյանի գրառած Նանիկը. [13]

Նա - նիկ, գառ - նուկ ջան, նա - նիկ,
 գոգ - նոց թո - կերս օ - թո - թոց, ծա - ռի
 թը - փե - թը ծած - կոց, ման-դըր թը - փե - թը՝ փաթ - թոց:

Սա վառ արտահայտված մեղեդային հորինվածքով երգաստեղծություն է, որը բավականին քիչ է հանդիպում Շիրակում:

Հ.Ափինյանը՝ որպես հմուտ բանահավաք և էթնոերաժշտագետ, սկսել էր աշխատել Շիրակի քաղաքներում և գյուղերում ձայնագրված օրորոցային երգերի տարժամանակյա գրառումների հրատարակված և ձեռագիր նմուշների քննական համեմատությամբ: [2; 3; 4] Թեև նա չհասցրեց ավարտել այս ուղղությամբ հիմնարար աշխատությունը, սակայն շիրակյան օրորների նրա ժանրային տիպաբանական և ձևակառուցողական համեմատական ուսումնասիրությունների առանձին դրույթներ այսօր էլ շատ կարևոր կոդիֆորոշիչ դեր են կատարում: Ահա դրանցից առավել կարևորները.

ա/ Օրորոցային երգերին հատուկ է քառյակային ձևը՝ արտահայտման ամենատարբեր դրսևորումներով: Իմպրովիզացիոն զարգացման պայմաններում անգամ սրանցում նկատելի են կառուցվածքային հստակություն և պարզություն:

բ/ Երկտող, եռատող, երբեմն քառատող նախադասություն կամ պարբերություններ կայացնող կառուցվածքներում երաժշտական մտքի կազմավորման հիմքը օրորի կրկնակն է, և երգը՝ իբրև ամբողջություն, կազմված է որևէ ռիթմաինտոնացիոն պարզագույն դարձվածքի նմանատիպ, հաճախ տարբերակային կրկնություններից:

գ/ Առավել ծավալուն, երաժշտական մտքի ազատ շարադրանքով հյուսված օրորներին բնորոշ են միջանցիկ զարգացմամբ ձևակառուցումներ, որոնցում ամբողջի բաղկացուցիչները, հաճախ անհավասար և անհամաչափ հատվածներ, միավորվում և ապա հաջորդում են իրար ոչ քառակուսիության սկզբունքով: Նմանօրինակ երգերում հատկապես կարևորվում է սկզբնական մեղեդային դարձվածքի դերը, որը, աստիճանաբար ծավալվելով և հավելվելով, վերածում է ամբողջի:

դ/ Հետագոտվող երաժշտական նմուշներում հանդիպում են նաև տարբեր տիպի համադրություններ, նույնատիպ և տարասեռ զուգորդումները ստեղծում են պարզ ու բարդ, ծավալուն և սեղմ, զարգացման տարբեր սկզբունքներով խառն ու անխառն կառուցվածքներ:[2, էջ 62]

Շիրակի օրորոցային երգերի արդի գրառումները

Օրորոցային երգերում հատկապես կարևորվում են հորինողի հանկարծաբանական հորինվածքային կարողությունների և դրանց համարժեք արտահայտչամիջոցների կենսական փոխկապակցվածությունն ու գեղարվեստական խորությունը: Այս հատկանիշների շնորհիվ է, որ օրորոցային երգը պահպանել է իր կենսականությունը նաև Շիրակի արդի երաժշտական բանահյուսության մեջ: Իր հարուստ երաժշտական ժառանգության մեջ, որտեղ խտացած են Արևմտյան Հայաստանի, հատկապես Բարձր Հայքի երաժշտաբանահյուսական կարևորագույն բնորոշիչներ, այսօր էլ հիշվում և նորովի հորինվում են օրորոցային երգեր՝ լավագույնս պահպանելով հայ մոնոդիկ երգաստեղծության հորինվածքային հիմնարար սկզբունքները:

Նանա, նանա, իմ բալա - Երգը գրառվել է Շիրակի մարզի Բավրա գյուղում՝ 2020-ին: Բանասացն է Կիմա Հակոբյանը (ծնվ. 1938 թ., Բավրայում): Նախնիները Աշոցքից են:

Երգի մեղեդային բաղադրիչը յուրահատուկ է նրանով, որ պահպանելով ժանրին բնորոշ տարրերը՝ փոքր ձայնաձավալը, կրկնվողը, ասես *թմրեցնող* դարձվածքները, ծավալվում է F հիմնաձայնով մաժոր ձայնակարգում, ինչը շատ հազվադեպ է օրորներում:

Նա նա նա իմ բա - լա
 փոքր ես դու շուտ մե - ծա - նաս
 նա նի նա նի նա - նի ջան:

Ինչպես կտեսնենք ներքևում, գրառված օրորոցային երգերը ծավալվում են մինոր ձայնակարգում՝ հիմնաձայնի գերակշռող հանգավորմամբ:

Օրոր, օրոր - Երգը գրառվել է Շիրակի մարզի Իսահակյան գյուղում: Բանասացը Մանյա Հովհաննիսյանն է (ծնվ. 1935 թ., Լեռնակերտում): Ունի ութամյա կրթություն: Նախնիները գաղթել են Մուշից ու Ալաշկերտից:

4
 8
 12
 15
 19

Օ-րոր, օ-րոր, օ-րոր, օ-րոր, օ-րոր է-նեմ, օրոր, օ-րոր, է-նեմ, օ-
 րոր է-նեմ օ-րոր րո-ցին, քուն կը-տա-նի ա-նուշ քա-լին, նա-նիկ
 է-նե ա-նուշ քա-լես, քը-նի, քը-նի, շուտ մե-ծա-նաս, մե-զի պի-տա-նի մարդ
 դառ-նաս, օ-րոր է-նեմ, օ-րոր-ցին իմ ա-նուշ
 քա-լին, նա-նիկ, նա-նիկ նա-նիկ:

Նանիկ, քալա ջան Երգը գրավել է Շիրակի մարզի Քարաբերդ գյուղում: Բանասացն է Լիզա Մարգարյանը (ծնվ. 1935 թ., Քարաբերդ գյուղում): Ունի ութամյա կրթություն: Նախնիները գաղթել են 1915 թ.-ին Մուշից:

4
 7
 8
 9
 10
 14

Նա նիկ քալա ջան, նա նիկ, նա նիկ դար դար է նիմ դար դար, դար
 դար, ա նուշ քալա ջան նա նիկ է նեմ ու քըն ցը նեմ իմ ա նուշ-քալին
 նա նիկ քալես նա նիկ, նա նիկ հա սանք հայ
 րե նիք, հայ րե նիքն ա նուշ է ես չեմ հեռա
 նա, կաթ նա տուր մայրիկ ջան քեզ չեմ մոռա նա, նա նիկ քա
 կա ջան, նա նիկ, նա նիկ է նեմ ու քըն ցը նեմ իմ ա նուշ քալին:

Հարկ է նշել այն իրողությունը, որ յուրաքանչյուր ավագ օրորասաց, հավատարիմ մնալով ավանդական օրորի բանաձևին, ստեղծում է իր օրորը, որը երբեք չի մոռանում անգամ տարիների հորձանուտում: Այս խմբի օրորները հարուստ են օրինանքներով, կենսավորձի փոխանցման առատությամբ: Օրորի հիմք են կազմում փաղաքշական բառերն ու դանդաղահունչ, ռիթմիկ միավորները:

Նանիկ ասեմ բալիս Երգը գրավել է Շիրակի մարզի Լանջիկ գյուղում: Բանասացն է Աստղիկ Առաքելյանը (ծնվ. 1925 թ., Լանջիկում): Ունի տարրական կրթություն, նախնիները գաղթել են 1915 թ.-ին Մուշից:

Այս օրորոցային երգը ժանրի բովանդակային ընդլայնված սահմանների և դրանով իսկ միջժանրային փոխառնչությունների ցայտուն օրինակ է: Բանասացը ավանդական օրորի տեքստում համադրել է Ավ. Իսահակյանի բանաստեղծությունից վերցված առանձին տողեր, ինչը երգը մոտեցնում է անտունիների կամ պանդխտության երգերի հատկանիշներին:

4 Նա-նիկ ա-սեմ բա - լիս, նա - նար բա-լա ջան նա-նար, նա-նար,
 7 խորն է քը-նե բա-լի-կըս, բա-լա ջան նա-նա նա - նիկ բա-լա
 11 ջան, նա-նիկ, նա - նիկ, տա-րեք ինձ իմ հայ-րե-կիք,
 14 հայ-րե - նի - քից հե-ռա - ցել եմ, բա-լա ջան, նա-նիկ, նա -
 17 նիկ, խեղճ պան- դուխտ եմ, տուն չու-նիմ, բա-լից բա - ժան - վել
 եմ, տը-խուր, տը-խուր, քուն չու-նեմ, բա-լա ջան:

Սա այն նմուշներից է, որտեղ երգը «թեմատիկ առումով հաճախ շեղվում է բուն օրորից և այսպես, օրորի ժանր կարող են ներթափանցել թեմատիկ առումով հեռավոր մոտիվներ, որոնք սակայն հստակ սկզբունքներով կրում են օրորի ազդեցությունն ու մեզ «հուշում» երգի ժանրային պատկանելության մասին: ...Ահա այս դեպքերում կրկնակներն ունեն նաև երգողի մտքերն ամփոփող, ամբողջացնող, երգողին իրականություն «վերադարձնող», երգին ձև «հաղորդող» ֆունկցիա»: [10, էջ 37]

Ավագ բանասացների օրորերգերում *Էրկիր* կամ *Էրկրեն* բառը տարածական է. կարոտի, պատմական հիշողության կնիք կա ամփոփված.

Նանիկ, նանիկ, իմ բալիկ,
Անուշ քնիք, մեծըցիր,
Դարձիր մարդ մարդկանց մեջ,
Քունն անուշ է իմ ձագի,
Արևն է նստել նրա մեջ,
Չես ուզում փակել աչերդ,
Փնտրում ես պայծառ արև...
Օրոր ասեմ, խրատեմ ու աղոթեմ,
Դառնա արև իմ բալեն,
Լույս սփռե չորս կողմեն,
Օրոր քաղցրիկ, բալի բալ,
Սերունդ ես, տոհմ ու ազգ,
Էկան ձերոնք **Էրկրեն,**
Ղարսի Հարսնեքար գյուղեն,
Եկան հասան Հայաստան,
Դարձան նորեն մշտական,
Օրոր, օրոր ու նանիգ,
Իմ անուշ ու քաջ բալիկ...
Պահիր հարգանք մեծի հանդեպ...

Անգամ պարզունակ թվացող օրորերգի մեջ մայրը պահպանում է հանգավորումը՝ բալեւ, չարչրեւ, խանգարեւ:

Հարցումների ընթացքում օրորասացները հիշողության գունապնակից տալիս էին օրորոցային երգի իրենց նկարագիրը. *Օրորոցային երգը հոգու զմայլք է, շոշափելի չէ, բայց սպրեցնող է ու կյանք տվող: Օրորոցայինը տանում է իմ էրեխու մանկությունը:*

Ավագ բանասացների օրորների շարքում ընդգրկուն տեղ ունի Արևմտյան Հայաստանը, օրորի կանչով նրանք վերադառնում են պատմական անցյալ՝ պապերի հայրենիք: Բերենք երկու գրառած օրոր:

Մուրադ գետի բոլորը
Ես՝ մի մարալ,
Դարդեղ ընկա չոլերը,
Քնի՛, բալե՛ս, քնի՛, բալեւ...

Ուշագրավ է այն, որ թե՛ բանասացների հանկարծաստեղծ օրորներում, թե՛ հայ ժողովրդական երգերում գետանուններն ունեն խորհրդանշական իմաստ.

Մշո գելներ երկու գետ,
Մշո գելներ երկու գետ,
Մեկ *Մուրատ*, մեկ *Մեղրագետ*,
Երթան թափվին *Եփրատ* գետ:

Անդրադառնալով երգերի տաղաչափական առանձնահատկություններին՝ կարող ենք մեջբերել Հ. Ափինյանի հիմնադրույթները, քանի որ ժամանակի ընթացքում դրանք առանձնակի փոփոխություններ չեն կրել:

«Օրորոցային երգերում տաղաչափական համակարգը բարդ և բազմակերպ դրսևորումներով է արտահայտված: Վանկաչափական վերլուծության արդյունքում պարզվել է.

. Օրորոցային երգերը հիմնականում բաղկացած են երկտող, եռատող, մեծ մասամբ քառատող, հնգատող հանգավորված կրկնակներով կամ ավելի հաճախ կրկներգերով հավելված բանաստեղծական տողերից:

. Դիտարկվում են հանգավորման բազմազան տեսակներ և տարատեսակներ:

. Առավել բնորոշ են 7,8,10,11 վանկանի տողերը, որոնք արտահայտված են եղանակավորման տարբեր ձևերի մեջ՝ վանկական (սիլաբիկ), չափական (տոնիկական), նաև խառը՝ վանկաչափական տարբերակներով:

Օրորներում, ինչպես և հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության այլ տեսակներում, տողը կազմված է չափական տարբեր ոտքերի հաջորդականություններից, առավել հաճախ հանդիպում են մեծասար-մեծավերջ, IV պետն-քողաբորբ, ավարտեղ-վերջատանջ, մեծավերջ-ներգև, անգայթ-ներգև և այլ ոտքեր» [4, էջ 65]

Մեր կատարած ուսումնասիրությունը վկայում է, որ պատմական թեմատիկա ունեցող օրորները առավել ազատ են կառուցվածքի տեսանկյունից. օրորասացը, հավատարիմ մնալով օրորի չափածո տեսակին /տեքստային դիթամի ապահովում և այլն/, օրորերգի կատարման ընթացքում ասելիքը մեկընդմեջ տեղափոխում է արձակի տիրույթ, որը թերևս պայմանավորված է պատմական առատ իրողությունների թվարկմամբ, վերհուշի զգացողությամբ, կոնկրետ իրավիճակի հիշատակմամբ, որը պատմային է: Ընդգծենք նաև այն, որ ժամանակի հոլովություն փոխներթափանցում է նկատվում. օրորերգը ավագ բանասացներից փոխանցվում է երիտասարդներին, որը ենթադրաբար փոփոխություններ է բերում տեքստային մակարդակում:

ԵԶՐԱՀԱՆԳՈՒՄ. Ինչպես նկատում ենք, օրորների մերօրյա ձայնագրություններն արտահայտում են ավանդական նմուշների տիպական գծերը՝ ձայնակարգային ու կառուցվածքային դրսևորումները: Շատ կարևոր կառուցողական դեր են կատարում կրկնվող դարձվածքները, որոնք բանաձևային են թե՛ տեքստում և թե՛ մեղեդու մեջ:

Մրանք պատկանում են *հանպատրաստից հորինված* օրորների շարքին: Այսինքն՝ հորինվում են այդ պահին՝ բանաձևային դարձվածքների հմուտ կիրառմամբ, կրկնակ բառերի ու բառակապակցությունների օգնությամբ: Կայուն բանաձևերից տարածական է օրհնանքը: Բնականաբար, այստեղ հանգավորումը խիստ անկայուն է և ենթարկվում է երգողի հանկարծաբանական մտածողությանը: Այստեղ անհամաչափությունը ձևակառուցման գործոնների բարդ հարաբերակցության արդյունք է. ստեղծվում է մեղեդային առանձին դարձվածքների զգալի տարբերակումների, վանկի ծավալուն եղանակավորումների, արտաքին հավելումների և այլնի շնորհիվ՝ որպես երաժշտաբանաստեղծական մտքի կարևոր առանձնահատկություն, հարուստ մտածողության արտահայտություն:[2, էջ 63]

Երգերի ձայնածավալը փոքր է, վարընթաց, միապաղաղ սահուն շարժումների գերակշռությամբ: Անշուշտ, այս բնորոշիչները վերաբերում են նաև Շիրակի երգային

բանահյուսական բարբառին: Համաընդգրկուն համեմատական հետազոտության մեջ դրանք կդառնան ավելի ցցուն ու հստակ:

Գ ր ա կ ա ն ու թ յ ո ն

1. Աղայան Մ. *Մի ակնարկ ժողովրդական օրորների մասին* // Տեղեկագիր Հայկական ՍՍՌ գիտությունների ակադեմիայի: Երևան: 1948: N8: 39-51 էջեր:
2. Ափինյան Հ. *Շիրակում ձայնագրված օրորոցային երգերի տարածամասնակյա գրառումների համեմատական վերլուծության փորձ*,// Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը 4-րդ գիտական. նստաշրջանի նյութեր: Գյումրի: 1998: էջ 61-63:
3. Ափինյան Հ. *Օրորոցային երգի ժանրը Շիրակի ժողովրդական երգարվեստում*: ՀՀ ԳԱԱ ԾՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», Հ. 3: Գյումրի: 2000, 165-175 էջեր:
4. Ափինյան Հ. *Օրորոցային երգի տաղաչափական առանձնահատկությունների շուրջ*: Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը: 5-րդ գիտ. նստաշրջան: Գյումրի: 2002: էջ 65-66:
5. Ափինյան Հ. *Գիտարկումներ Շիրակի ժողովրդական երաժշտության ուսումնասիրության խնդրի շուրջ*: Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը: 7-րդ գիտական նստաշրջանի նյութեր: Գյումրի: 2004: 234-236 էջեր:
6. Բրուսյան Ա. *Ռամկական մրմունջներ*: Երևան: «Սովետական գրող»: 1885: 239 էջ:
7. Բրուսյան Մ. *Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն*: Երևան: «Ամրոց գրուպ»: 2014: 255 էջ:
8. Թագակյան Չ. *Հոգևոր երգաստեասկները Ջափախքի ժողովրդական ավանդույթում*: Երևան: ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն: 2022: 337 էջ:
9. Կոմիտաս Վարդապետ *Ուսումնասիրություններ եւ յօդուածներ*: Գիրք Ա: Երևան: «Սարգիս Խաչենց»: 2005: 517 էջ:
10. Հակոբյան Ա. *Հայ ավանդական օրորներ /սևտիպ/*: Ատենախոսություն: Երևան: 2022: 138 էջ:
11. Հարությունյան Հ. *Օրորի ժանրը Շիրակի արդի երաժշտական բանահյուսության մեջ*, «Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը. հայագիտության արդի հիմնախնդիրներ» միջազգային 11-րդ գիտաժողովի նյութեր, Գյումրի, 23-24 սեպտեմբեր, 2022, 232-235 էջեր:
12. Հարությունյան Ս. *Բանագիտական ակնարկներ*: Երևան: ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ.: 2010:103 էջ:
13. Մելիքյան Ս., Տեր-Ղևոնդյան Ա. *Շիրակի երգեր*: Թիֆլիս: տպարան «Քարթլի»: 1917: 80 էջ:
14. Harutyunyan H. *About some genre features lullaby song*. Praha, Czech Republic, Sciences of Europe, No 124, 2023, 8-14 pp.
15. Harutyunyan H. *Some features of ethnic music*. Praha, Czech Republic, Sciences of Europe, No 128, 2023, 4-8. pp..
16. Harutyunyan H. *About some typological features of lullabies*. European Journal of Arts, Vienna, No 4, 4-14 pp.
17. Matikyan H. *Lullaby as an Awakening Text*. // Proceedings of the 2nd International Conference on Advanced Research in Humanities, 2019, pp.1-5.
18. Матикян А. *Особенности языкового мышления колыбельных текстов*. // Четвертые Всероссийские историко-этнографические чтения, посвященные памяти профессора Магомедова Расула Магомедовича. Сб. статей. Махачкала, "Наука", 2017, 170-172 сс..
19. Пахлеванян А. *Вопросы армянской музыкальной фольклористики*. Ереван: Изд.-во Ереванской государственной консерватории. 2005. 187 с..

References

1. Aghayan M. An overview of folk songs [*Mi aknark zhoghovrdakan ororneri masin*] // Bulletin of the Academy of Sciences of the Armenian USSR. Yerevan, 1948, N8, pp. 39-51 pp.. (In Armenian)
2. Apinyan H. An attempt at comparative analysis of cross-temporal records of lullabies recorded in Shirak

- [*Shirakum dzaynagravats ororotsayin yergeri tarazhamanakya grarrunneri hamematakan verlutsut'yan pordz*]. Shirak's historical and cultural heritage, 4th Republican Conference. Gyumri, 1998, 61-63 pp. (In Armenian)
3. **Apinyan H.** About the metrical features of the lullaby [*Ororotsayin yergi taghachapakan arandznahatkutyunneri shurj*]. Shirak's historical and cultural heritage. 5th Republican Conference. Gyumri, 2002, 65-66pp. (in Armenian)
 4. **Apinyan H.** Observations on the problem of the study of Shirak's folk music [*Ditarkunner Shiraki zhoghovrdakan yerazhshtut'yan usumnasirut'yan khndri shurj*]. Shirak's historical and cultural heritage 7th Republican Conference. Gyumri, 2007, 234-236 pp. (In Armenian)
 5. **Brutyanyan A.** Rural melodies [*Ramkakan mrmunjner*]. Yerevan. "Soviet writer". 1985. 239 p. (In Armenian)
 6. **Brutyanyan M.** Armenian folk music composition [*Armenian folk music composition*]. Yerevan. «Amrotc grup». 255 p.. (In Armenian)
 7. **Tagakchyan Z.** Spiritual songs in the folk tradition of Javakhk [*Hogevor yergatesaknery Javakhk'i zhaghovrdakan avanduyt'um*]. Yerevan, NAS RA "Science" publishing house. 2022, 337 p.. (In Armenian)
 8. **Komitas Vardapet** Articles and studies [*Hodvatsner yev usumnasirutyunner*]. Book I. «Sargis Khachents». Yerevan. 2005. 517 p. (In Armenian)
 9. **Hakobyan A.** Armenian traditional lullabies [*Hakobyan A. Hay avandakan ororner*] A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements. Yerevan, 2022, 138 p. (In Armenian)
 10. **Harutyunyan H.** Lullaby genre in Shirak's modern musical folklore [*Orori zhanry Shiraki ardi yerazhshtakan banahyusut'yan mej*]. "Shirak's historical and cultural heritage. Current issues of Armenian Studies" Proceedings of the 11th International Conference, Gyumri, September 23-24, 2022, 232-235 pp..
 11. **Harutyunyan S.** Scientific essays [*Banagitakan aknarkner*]. Yerevan: RA NAS "Science" ed. 2010. 103 p.. (In Armenian)
 12. **Melikyan S.** Ter-Ghevondyan A. Songs of Shirak [*Shiraki yerger*]. Tiflis. Cartli Printing. 1917. 80 p. (In Armenian)
 13. **Harutyunyan H.** About some genre features lullaby song. Praha, Czech Republic, Sciences of Europe, No 124, 2023, 8-14 pp.
 14. **Harutyunyan H.** Some features of ethnic music. Praha, Czech Republic, Sciences of Europe, N128, 2023, 4-8pp.
 15. **Harutyunyan H.** About some typological features of lullabies. European Journal of Arts, Vienna, No 4, 4-14pp.
 16. **Matikyan H.** Lullaby as an Awakening Text. // Proceedings of the 2nd International Conference on Advanced Research in Humanities, 2019, 1-5 pp.
 17. **Matikyan H.** Peculiarities of Linguistic Thinking of Lullaby Texts [*Osobennosti yazykovogo myshleniya kolybel'nykh tekstov*] // Fourth All –Russian historical and ethnographical readings devoted to the memory of Rasula Magomedova Magomedovicha, 2017, 170-172 pp. (In Russian)
 18. **Pahlevanyan A.** *Issues of Armenian music folkloristics*, [*Voprosy armyanskoy muzykalnoy folkloristiki*]. Yerevan. Publishing of Yerevan State Conservatory, 2005, 187 p. (In Russian)

Ընդունվել է / Принята / Received on: **02. 03. 2024**
Գրախոսվել է / Рецензирована / Reviewed on: **15. 03. 2024**
Հանձնվել է տպ. / Сдана в пч. / Accepted for Pub: **15. 06. 2024**

Տեղեկություններ հեղինակների մասին

Հասմիկ Հայկի ՀԱՐՈՒՆՅԱՆ՝ արվ-գիտ. թեկնածու, դոցենտ,
ԳԱԱ ԾՀՀ կենտրոնի ավագ գիտաշխատող, Գյումրի, ՀՀ,
էլ. huugic` hasmik.har@mail.ru <https://orcid.org/0000-0001-7756-4240>

Hasmik Hayk HARUTHYUNYAN: PhD in Art, Associate professor,
Senior research worker of SHCAS of NAS, Gyumri, RA,
e-mail: hasmik.har@mail.ru <https://orcid.org/0000-0001-7756-4240>

Асмик Айковна АРУТЮНЯН: канд. искусствовед., доцент, старший научный
сотрудник Ширакского центра арменоведческих исследований НАН, Гюмри, РА,
эл. адрес: hasmik.har@mail.ru <https://orcid.org/0000-0001-7756-4240>

Հասմիկ Համլետի ՄԱՏԻԿՅԱՆ` բան. գիտ. թեկնածու,
ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական կենտրոնի գիտաշխատող,
ԾՊՀ օտար լեզուների և գրակ. ամբիոնի դասախոս, Գյումրի, ՀՀ,
էլ. հասցե՝ hasvrej@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0003-0032-5123>

Hasmik Hamlet MATIKYAN: PhD in Philology, Researcher at
Shirak Center for Armenological Studies NAS, lecturer at the Chair
of Foreign Languages and Literature of SUSH, Gyumri, RA,
e-mail: hasvrej@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0003-0032-5123>

Асмик Гамлетовна МАТИКЯН: кандидат филол. наук,
науч. сотрудник Ширакского центра арменоведческих исследований НАН,
преподаватель кафедры ин. языков и литератур ШГУ, Гюмри, РА,
эл. адрес: hasvrej@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0003-0032-5123>